

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Городнюк Людмили Степанівни

на тему:

«Цифрова людина в екзистенційній площині соціально-філософської рефлексії»,

поданого до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді

Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний

університет імені К. Д. Ушинського»

на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія

Актуальність теми дослідження. Тема дисертаційного дослідження «Цифрова людина в екзистенційній площині соціально-філософської рефлексії» є актуальною та своєчасною в контексті сучасних цивілізаційних трансформацій XXI століття, що супроводжуються глибинними змінами у функціонуванні суспільства. Особливої значущості вона набуває у зв'язку з необхідністю переосмислення сутності людини в умовах цифрової реальності, з'ясування її змістових характеристик, моделей поведінки та перспектив розвитку в найближчому майбутньому. Як слушно зауважує авторка, «дослідження сутнісних засад існування цифрової людини в сучасному суспільстві є однією з найактуальніших проблем буття». У роботі здійснено комплексний аналіз природи та специфіки буття цифрової людини в контексті діалектики еволюційних змін. Дослідження розгортається в широкому проблемному полі соціальних трансформацій – від глобальних цивілізаційних зрушень до глибинних метаморфоз внутрішнього світу сучасної людини, інтегрованої в цифрове мережеве середовище.

Сучасне суспільство перебуває у стані перманентної динамічної трансформації, що супроводжується постійною переорієнтацією смислових і ціннісних координат. У цьому контексті проблема цифрової (дигітальної) людини – *Homo Digitalis* – постає як концепт принципово нового типу *Homo sapiens*, який функціонує в умовах тісної інтеграції з цифровими пристроями та системами, має цифрову ідентичність, а його життєтворчість розгортається у множинних вимірах, зокрема у віртуально-мережевому просторі. Буття такої

людини значною мірою, а подекуди й визначально, залежить від цифрового середовища.

Зазначена проблематика постає перед дисертанткою у контексті полівекторних викликів сучасності, що зумовлює необхідність застосування новітніх дослідницьких підходів та формування цілісної методології полі- та міждисциплінарного характеру, яка синтезує здобутки різних галузей сучасної гуманітаристики. Важливим є зауваження про те, що практичний вимір – повсякденна цифрова діяльність мільйонів людей – суттєво випереджає теоретичне осмислення, продукуючи нові форми взаємодії, комунікації та соціальної організації. Ці процеси відкривають нові просторово-комунікативні горизонти, формують нові типи соціальних зв'язків і, зрештою, сприяють становленню людини з оновленим світоглядом, новою епістемологічною позицією та трансформованими онтологічними орієнтирами.

У цьому контексті дослідниця фактично відповідає на виклик стрімких трансформацій цифрової епохи, прагнучи зафіксувати, інтерпретувати та концептуалізувати сутнісні характеристики *Homo Digitalis*. Такий підхід є не лише актуальним, але й методологічно значущим, оскільки розуміння природи цифрової людини є ключовою передумовою для осмислення подальших процесів цивілізаційного розвитку. Авторка дисертації обґрунтовано доводить, що разом із формуванням цифрової ідентичності сучасна людина набуває нових властивостей, функціональних можливостей і модифікацій.

Окремо варто відзначити нетривіальний і концептуально вивірений підхід дослідниці до предмета дослідження – цифрової людини в екзистенційній площині соціально-філософської рефлексії. *Homo Digitalis* розглядається у взаємозв'язку з історичним та еволюційним розвитком, у контексті взаємодії глобального світу й індивідуального життєвого простору, що дозволяє комплексно осмислити як макро-, так і мікрорівневі виміри цифрової трансформації людського буття.

Авторка враховує не лише вплив глобальних чинників на трансформацію сутності людини, зокрема детермінованість еволюційних змін її цифровою

приналежністю та ідентичністю, але й простежує цілісний ланцюг взаємопов'язаних причинно-наслідкових зв'язків. У роботі комплексно осмислюються феномени віртуального та медійного буття, природа інформаційно-психологічного впливу, а також переживання російсько-української війни та пов'язаних із нею надзвичайних подій як тригерів медійної травматизації. Особливу увагу приділено трансформаціям психічної діяльності людини та іншим чинникам, що визначають онтологічні параметри сучасного людського буття.

У цьому контексті цифрова людина глобального світу постає як продукт відносного історичного добробуту, що опинився на порозі масштабних цивілізаційних викликів, тоді як цифрова людина України функціонує в умовах тривалої та інтенсивної війни, перебуваючи у стані щоденного фізичного й інформаційного співіснування з травматичною реальністю. Наслідком цього є формування феномену колективної травми та актуалізація пошуку екзистенційних і соціокультурних механізмів її подолання.

Зазначені аспекти належать до кола найбільш гострих і актуальних проблем сучасності, які потребують глибокого наукового осмислення, і, як засвідчує зміст дослідження, отримали всебічний і концептуально виважений аналіз у представленій роботі.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і позицій автора оцінюється позитивно, виходячи з наступного:

– відзначається чітка архітектоніка викладення матеріалу дослідження та логічна послідовність розгляду проблемних питань обраної тематики (структура роботи є внутрішньо узгодженою: кожен розділ завершується обґрунтованими узагальненнями, а підсумкові висновки корелюють із поставленою метою та визначеними завданнями дослідження, що забезпечує цілісність і завершеність наукового викладу);

– вагомою перевагою дослідження є залучення значного масиву філософських праць як зарубіжних, так і українських авторів, які працюють у проблемному полі передумов виникнення, становлення та функціонування

цифрової людини (опрацювання широкого спектра джерел – від класичних концепцій до новітніх теоретичних підходів – забезпечило формування ґрунтовної методологічної бази та концептуального підґрунтя, що сприяло змістовному й аргументованому проведенню авторського дослідження);

– простежується релевантний і методологічно обґрунтований добір методів та принципів дослідження, який адекватно відповідає специфіці проблемного поля та соціокультурному контексту роботи. Зокрема, використано системний підхід, діалектичний та контекстуальний методи, що забезпечує комплексність аналізу досліджуваного феномена. Особливої уваги заслуговує обґрунтоване виокремлення діалектичного методу як ключового, що дозволило розглядати онтологічні засади цифрової людини в динаміці історичних і соціокультурних трансформацій, у широкому часовому та цивілізаційному контексті. У роботі також належним чином застосовано методи історизму та герменевтики, а також метод сходження від абстрактного до конкретного, що сприяло поглибленому теоретичному осмисленню досліджуваного явища. Методологічну основу дослідження суттєво підсилює використання сучасних концепцій гуманітаристики, зокрема теорії людського капіталу, теорії поколінь, концепції цифрових «мігрантів» і «тубільців», концепції цифрового капіталу, а також концепції прекаризації та інших релевантних підходів. Це свідчить про міждисциплінарний характер роботи та її інтегрованість у сучасний науковий дискурс. Додатково слід відзначити залучення соціологічних даних як міжнародних, так і українських дослідницьких інституцій, що дозволило авторці емпірично уточнити ключові характеристики, тенденції та напрями розвитку індивідуальної й колективної цифрової людини. Це, своєю чергою, забезпечило більш аргументоване та комплексне вирішення поставлених дослідницьких завдань.

Повнота та міждисциплінарний характер застосованого методологічного апарату, а також широке залучення ідей, концепцій і теоретичних напрацювань і західних, і вітчизняних дослідників, засвідчують належний рівень концептуальної узгодженості між структурними елементами роботи. Це, своєю

чергою, забезпечує внутрішню когерентність викладених авторкою положень, спостережень і узагальнень, що дозволяє вважати сформульовані висновки достатньо обґрунтованими та фахово виваженими.

Змістовна логіка дослідження характеризується послідовним переходом від загальнотеоретичних засад до більш конкретних рівнів аналізу. Відтак, якщо коротко, то в першому розділі здійснено історико-філософське осмислення передумов становлення цифрової людини, розкрито трансформаційну роль Інтернету в еволюційних процесах людства та проаналізовано зміни онтологічної природи людини в умовах цифрової доби, зокрема в контексті трансформації людського капіталу. Другий розділ репрезентує методологічні засади дослідження, тоді як третій – присвячено соціально-філософській рефлексії цифрової людини в межах онтологічної системи «людина–гаджет», аналізу процесів кіберсоціалізації, трансформації ціннісних орієнтацій і специфіки соціальної взаємодії в онлайн-комунікаційному середовищі.

Швидкоплинний, експоненційний характер цифрових трансформацій зумовлює формування нової еволюційної парадигми – гібридного співіснування людини та штучного інтелекту. У цьому контексті дисертантка, послідовно простежуючи еволюцію цифрової людини від її витоків до сучасного стану, логічно та методологічно обґрунтовано виходить на рівень екзистенційного осмислення перспектив розвитку людини і світу в архітектоніці майбутнього.

Перший розділ дисертаційної роботи «Соціокультурна трансформація цифрової людини в еволюційному аспекті» присвячено аналізу становлення цифрової людини в макроконтексті подій і тенденцій ХХ–ХХІ століть. Авторка досліджує трансформаційні процеси глобального середовища та еволюційний перехід від *Homo sapiens* до *Homo digitalis*, здійснюючи його осмислення крізь призму соціокультурного бекграунду, цивілізаційних зрушень і структурних суспільних перетворень. На різних аналітичних рівнях – «людина–світ», «людина-суспільство», «людина-інститут зайнятості», «людина-людина» – цифрова людина розглядається у багатоманітності проявів сучасного буття та в межах екзистенційної площини соціально-філософської рефлексії. Особливу

увагу приділено соціокультурному підґрунтю метамодерну як простору постійних трансформацій і самотрансформацій суб'єкта, який одночасно зазнає впливу світу та активно його змінює. Людський капітал цифрової доби інтерпретується як колективний феномен людства, що перебуває у стані динамічних соціальних метаморфоз на тлі сучасних криз, викликів і структурних змін. Його аналіз здійснюється системно, із залученням широкого спектра наукових підходів, концепцій і теоретичних моделей, що забезпечує багатовимірність і комплексність дослідження.

У другому розділі дисертаційної роботи «Свобода і омана цифрової людини» авторка здійснює комплексний аналіз ціннісних орієнтацій та трансформацій соціальної взаємодії цифрової людини, яка формує власний світогляд в умовах відкритої інформаційної системи під впливом численних цифрових сугесторів (агентів впливу). Застосовуючи феноменологічний підхід, дисертантка обґрунтовує тезу про те, що в умовах цифрової доби, яка характеризується нестабільністю, «коливальним» розвитком і внутрішньою дихотомічністю, ключовими ціннісними орієнтирами цифрового індивіда стають інформація та інформаційний спокій. Інформація постає як багатовимірний феномен – як репрезентант часу, змістовний ресурс, інструмент впливу, а також як своєрідна «енергія» і навіть «стихія» цифрової епохи. Водночас інформаційний спокій інтерпретується як бажаний атрактор, що відображає прагнення цифрової людини до відновлення біосоціальної рівноваги та переживання автентичного людського щастя. Розкриваючи різноманітні феномени онлайн-буття *Homo Digitalis*, авторка аналізує специфіку інформаційного впливу, зокрема вводячи та концептуалізуючи феномен цифрової харизми як новий тип соціально-комунікативного впливу в мережевому середовищі. Усі зазначені явища розглядаються в екзистенційній площині крізь оптику співвідношення свободи та омани цифрової людини, що дозволяє глибше осмислити суперечливу природу її буття в умовах сучасного інформаційного простору.

У *третьому розділі* дисертаційної роботи «Екзистенційна сутність цифрової людини: контекстуальні складові соціально-філософської рефлексії» цифрова людина розглядається у контексті екзистенційних викликів сучасності та перспектив майбутнього цивілізаційного розвитку, що пов'язані з формуванням нової – гібридної онтології взаємодії людини та штучного інтелекту. Проблематика людино-машинного співіснування аналізується із залученням міждисциплінарного наукового інструментарію, зокрема ресурсів футурології, технофілософії та економічної теорії, а також на основі контент-аналізу актуальних подій і прогностичних моделей розвитку цифрового суспільства. Такий підхід дозволяє комплексно осмислити екзистенційні виміри цифрової людини в умовах стрімкої технологічної трансформації.

Наукова новизна одержаних результатів. Результати дисертаційного дослідження Людмили Городнюк, присвяченого проблемі цифрової людини в екзистенційній площині соціально-філософської рефлексії, містять значний науковий інтерес і характеризуються високим рівнем новизни.

У роботі вперше в межах сучасного філософського дискурсу здійснено цілісне осмислення цифрової людини в екзистенційній перспективі соціально-філософського аналізу, на основі чого розкрито низку її сутнісних характеристик. Зокрема, обґрунтовано такі концепти, як гібридна ідентичність (одночасне існування індивіда у фізичному та цифровому просторах із взаємопроникненням цих вимірів), цифрова дихотомія (стан безперервного переходу між офлайн- та онлайн- реальностями), інформаційна та епістемологічна залежність (делегування пізнавальних і когнітивних функцій цифровим пристроям), мережева імплементація як форма перманентної інтеграції у цифрове середовище, «даність через дані» як спосіб конституювання суб'єкта у віртуально-цифровому просторі, а також нова темпоральність, що характеризується одночасністю, багатозадачністю, миттєвістю комунікації та архівністю досвіду.

Окремо слід відзначити, що в дослідженні вперше введено та концептуалізовано терміни «цифрова дихотомія», «цифрова харизма» та

«аналоговий слід», які спрямовані на поглиблене осмислення характеристик цифрової людини. Важливим внеском є також соціально-філософський аналіз феноменів промпту та промптингу як нових форм комунікації між людиною та штучним інтелектом.

Узагальнено можна стверджувати, що отримані результати та положення дисертації свідчать про глибоке концептуальне осмислення досліджуваної проблематики та її високу теоретичну й аксіологічну значущість для сучасного розуміння природи *Homo sapiens* у цифрову епоху.

Практичне значення отриманих результатів дослідження є значним і полягає в можливості їхнього використання для розв'язання широкого кола наукових, педагогічних та прикладних завдань у межах соціальної філософії, суспільних, поведінкових і людинознавчих наук. Одержані результати можуть бути застосовані також у сферах менеджменту, маркетингу, соціокультурних практик, професійної орієнтації, соціальних комунікацій і засобів масової інформації, управління персоналом, роботи з молоддю та саморозвитку особистості.

Крім того, положення дисертаційного дослідження мають потенціал для інтеграції в освітній процес, зокрема при викладанні гуманітарних дисциплін, а також у розробці навчально-методичних матеріалів, спрямованих на формування критичного мислення та розуміння особливостей функціонування людини в умовах цифрового суспільства.

Повнота викладення наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Результати дослідження відображено в 27 публікаціях, з яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України категорії «Б», 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні та 21 – праці апробаційного характеру. Матеріали публікувалися українською та англійською мовами.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційної роботи:

По-перше, простежується надмірна узагальненість міждисциплінарного підходу, оскільки широко використані теорії і концепції із різних галузей гуманітаристики. Проте така широта створює ризик еkleктичності: у роботі не

завжди присутня достатня інтеграція цих підходів у єдину теоретико-методологічну рамку. Зокрема, поєднання положень соціальної філософії, соціології та футурології місцями має описовий характер без належного концептуального синтезу;

По-друге, хочу акцентувати на обмеженій критичній рефлексії щодо позитивістських і технооптимістичних припущень, адже у дисертації, судячи з рукопису, недостатньо критично осмислюються ризики редукції людської сутності до цифрових характеристик. Потребує більш глибокого аналізу співвідношення цифрової та екзистенційної природи людини у контексті традицій екзистенціалізму;

По-третє, недостатньо конкретизована емпірична складова дослідження. Хоча дисертантка використовує соціологічні дані, але не впливає, що вони системно інтегровані у доказову базу дослідження. Емпіричний матеріал, імовірно, виконує ілюстративну функцію, а не слугує підґрунтям для верифікації теоретичних висновків, що знижує рівень доказовості окремих положень;

Врешті реч, присутня і відносна, проте все таки дискусійність окремих авторських новацій (зокрема «цифрової харизми»). Позитивно відзначаючи введення нових понять, водночас у дисертації – вони, ймовірно, потребують більш ґрунтовного теоретичного обґрунтування та порівняння з уже наявними категоріями. Зокрема, феномен «цифрової харизми» доцільно було б глибше співвіднести з класичними соціологічними інтерпретаціями харизми (наприклад, у працях Макс Вебер), що підвищило б наукову переконливість авторської концепції, тощо.

Разом з тим, дисертаційна робота Городнюк Людмили Степанівни на тему: «Цифрова людина в екзистенційній площині соціально-філософської рефлексії» є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, що відповідає усім вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого

Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України зі змінами № 507 від 03.05.2024), а її авторка – Городнюк Людмила Степанівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 «Філософія».

Офіційний опонент:

Директор навчально-наукового інституту
управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ,
доктор філософських наук, професор

В'ячеслав БЛІХАР